

SCI-CONF.COM.UA

**INNOVATIONS
AND PROSPECTS
OF WORLD SCIENCE**

**PROCEEDINGS OF VI INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE
FEBRUARY 2-4, 2022**

**VANCOUVER
2022**

INNOVATIONS AND PROSPECTS OF WORLD SCIENCE

Proceedings of VI International Scientific and Practical Conference
Vancouver, Canada
2-4 February 2022

Vancouver, Canada

2022

UDC 001.1

The 6th International scientific and practical conference “Innovations and prospects of world science” (February 2-4, 2022) Perfect Publishing, Vancouver, Canada. 2022. 1072 p.

ISBN 978-1-4879-3794-2

The recommended citation for this publication is:

Ivanov I. Analysis of the phaunistic composition of Ukraine // Innovations and prospects of world science. Proceedings of the 6th International scientific and practical conference. Perfect Publishing. Vancouver, Canada. 2022. Pp. 21-27. URL: <https://sci-conf.com.ua/vi-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-innovations-and-prospects-of-world-science-2-4-fevralya-2022-goda-vankuver-kanada-arhiv/>.

Editor

Komarytskyy M.L.

Ph.D. in Economics, Associate Professor

Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine, Russia and from neighbouring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

e-mail: vancouver@sci-conf.com.ua

homepage: <https://sci-conf.com.ua/>

©2022 Scientific Publishing Center “Sci-conf.com.ua” ®

©2022 Perfect Publishing ®

©2022 Authors of the articles

64.	Криськів М. Й. ОСНОВНІ ВИДИ РОБІТ ЗІ ЗБАГАЧЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНОГО СЛОВНИКА УЧНІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.	403
65.	Ковтун Т. І. ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС.	412
66.	Коренева І. В. ТВОРЧИЙ ПРОЄКТ ЯК ЗАСІБ ІНТЕГРАЦІЇ РІЗНОПРЕДМЕТНИХ ЗНАНЬ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ.	416
67.	Коломієць А. А., Кубіцький С. О. РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО УПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНИХ МЕТОДІВ МОТИВАЦІЇ ТРУДОВОЇ ПОВЕДІНКИ ПРАЦІВНИКІВ.	421
68.	Куралбаева А. А., Абдуллина Г. Т. ИНТЕГРИРОВАННЫЕ УРОКИ ПРЕДМЕТОВ САМОПОЗНАНИЯ И ПОЗНАНИЯ МИРА В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ.	429
69.	Лопатін В. В., Чумак А. С. ОСОБЛИВОСТІ ОЗДОРОВЧОГО БІГУ КУРСАНТА У ЗИМОВИЙ ПЕРІОД.	437
70.	Міхєєв А. О., Дейнека С. Є. ВІДПОВІДНІСТЬ СХИЛЬНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ 3-ГО КУРСУ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «МЕДИЦИНА» ДО МАЙБУТНЬОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.	440
71.	Новосельська Н. Т., Кохан М. С. СПОСОБИ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ.	448
72.	Павловська Л. В. ІННОВАЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ.	452
73.	Пакулин С. Л., Перебейнос В. Б., Калмыкова Ю. С., Феклистова І. С., Пакулина А. С. РАЗВИТИЕ ДВИГАТЕЛЬНО-КООРДИНАЦИОННЫХ СПОСОБНОСТЕЙ ЮНЫХ ДЗЮДОИСТОВ.	460
74.	Петришин Л. Й., Данилюк О. А. STEM-ОСВІТА В СТРУКТУРІ ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ.	470
75.	Пехарєва С. В., Притуляк Л. М., Бреславська І. В. АДАПТАЦІЇ ДИТИНИ ДО НАВЧАННЯ В ШКОЛІ В КОНТЕКСТІ НАСТУПНОСТІ МІЖ ДОШКІЛЬНОЮ ТА ПОЧАТКОВОЮ ЛАНКАМИ ОСВІТИ.	476
76.	Пінчук Л. М. ПРО ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ЗМІШАНИХ ФОРМ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ.	480

ОСНОВНІ ВИДИ РОБІТ ЗІ ЗБАГАЧЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНОГО СЛОВНИКА УЧНІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Криськів Мирослава Йосипівна,
кандидат педагогічних наук, викладач
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна

Анотація. У статті здійснено детальний аналіз вивчення семантично-синтаксичних функцій фразеологізмів в основній школі. Так, охарактеризовано основні види робіт зі збагачення фразеологічного словника учнів на уроках української мови; досліджено роботу з фразеологізмами під час вивчення синтаксису, здійснено добір дидактичного матеріалу для використання під час вивчення фразеології в основній школі.

Ключові слова: фразеологія, фразеологізм, семантика, синтаксичні функції, ідіома, крилаті вислови, прислів'я, приказки.

Фразеологізми здавна вважаються однією зі специфічних рис кожної мови. Вони набагато виразніше, ніж окремі слова, розподіляються в певних структурно-функціональних стилях, виявляючи свою належність до кожного з них, а також до сфери усного чи писемного мовлення, мають більш яскраве експресивне чи емоційне забарвлення.

Засвоювання фразеологізмів, збагачування мовно-фразеологічного запасу учнів вимагає не лише цілеспрямованого відбору образних скарбів, а й певної системи роботи. При цьому важливо зважати на вікові та індивідуальні особливості школярів, фразеологічну підготовку класу, безперервність фразеологічної роботи на уроках мови та літератури, враховувати можливість міжпредметних зв'язків.

Фразеологічний запас учнів поповнюється на уроках мови та літератури,

позакласного читання, розвитку зв'язного мовлення, на факультативних заняттях, класних годинах, у процесі позакласної роботи (гурток, конкурс, олімпіада, лінгвістична газета, самостійні дослідження).

Чи не найважливіша проблема навчальної фразеології упродовж усіх років навчання – це семантизація фразеологізмів, тобто встановлення їх значень [2]. Короткі пояснення семантики усталених виразів, як це буває зі словами, для фразеологізмів недостатні – саме внаслідок складності їх смислової будови.

Основні прийоми (способи, шляхи) семантизації фразеологізмів:

1. Семантизація за допомогою лексичного синоніма. До неї вдаються завжди, коли фразеологізм можна замінити словом: *ляща дати – ударити, лягти головою – загинути*; «*В далекій дорозі Найдю або долю, або за Дніпром ляжу головою...*» (Т. Шевченко. «*Гайдамаки*»). Подібний прийом спрощує художньо-семантичну будову фразеологічного виразу, однак він «оперативний», порівняно простий. Саме тому Фразеологічний словник Н. О. Батюк, призначений для вчителя, якраз так часто й семантизує усталені звороти: *масляні вишкварки – ніщо, на кутні сміятися – плакати, наганяти холоду – лякати*.

Семантизація за допомогою декількох синонімів. При цьому багаторазово уточнюється предметне значення фразеологізму [3, с. 26]. Поняття «синонім» тут розуміється розширено, ситуативно, а не лише строго, лаконічно: *не з маком* – погано, не до жартів, непереливки; *не з руки* – незручно, не личить, не гоже. Одночасно – це й робота над збагачуванням словникового запасу учнів.

Ось чому потрібні пошуки інших засобів вираження одного й того змісту.

3. Прийом зіставлення стійкого й омонімічного вільного словосполучення. Такий прийом доступний навіть учням початкових класів, але його з успіхом можна застосовувати і в старших класах. Наприклад: «*У сазі підпасалася перелітна птиця: казарки, нерозні, свищі*» (Григорій Тютюнник. «Вир») (ті, що відлітають на зиму в південні краї, а влітку повертаються) – перелітна птиця (про людину, що не живе довго на одному місці), синоніми – перелітний птах, *літун* (зневажливе) той, хто часто міняє місце роботи.

Особливо корисний цей прийом на початкових стадіях формування в учнів поняття фразеологічного значення.

Доречними будуть питання й завдання: порівняйте значення вільних і стійких словосполучень; чим вони відрізняються одне від одного?; зверніть увагу на образність фразеологізмів; складіть із цими словосполученнями по два речення: у першому вживайте їх як вільні, а в другому – як усталені словосполучення.

4. Семантизація за допомогою синонімічного фразеологізму. До такого прийому вчитель завжди може звернутися тоді, коли учням відомий інший, синонімічний вираз. Наприклад, *загнати на слизке – посадити в калюжу, загнути харамана – ввести в оману, йота в йоту – капля в каплю* (кожний другий вираз у парі більш відомий). Зворот содухи спустити, наприклад: «...Вовк і содухи спустив» (І. Франко. «Вовк війтом»), пояснюється синонімічними і ноги протягнув, і духа спустив. Останній вираз І. Франко, до речі, й використав у іншій казці: «*[Вовк] давно уже й духа спустив*» («Осел і Лев»).

5. Семантизація за допомогою вільного словосполучення. Такий прийом особливо продуктивний, коли немає лексичних чи фразеологічних відповідників або їх важко відшукати, але можна обійтися обмеженим контекстом тлумачення: на коні сидіти – займати визначне становище в суспільстві, показати поріг – вигнати геть, в одну шкуру – настирливо домагатися чогось.

6. Описовий прийом тлумачення. Названий прийом семантизації є, власне, універсальний: завжди можна передати умови вживання, особливості, значення звороту, його стилістичні обертони [5]. До нього часто вдаються при семантизації фразеологізмів, які за будовою є реченнями: *світ клином зійшовся на кому, на чому* – про те, чого не можна обминути, уникнути; *своя рука владика* – про необмежене свавілля; *сорока на хвості принесла* – говорять, коли хочуть приховати справжнє джерело якоїсь чутки.

7. Комбінований спосіб семантизації. У шкільній практиці до цього

способу вдаються особливо часто, коли намагаються точніше (і лаконічніше) передати семантику виразу: *на всі заставки* – дуже, на повну силу (лексичний синонім і фразеологізм); *ні в сих ні в тих* – розгубитися, зникнути, не знати, як діяти (лексичні синоніми й описовий зворот).

8. Семантизація за допомогою контексту. Зміст контексту дуже часто «проявляє» семантику того чи іншого звороту, принаймні «підказує» напрям пошуку значення. Ось декілька прикладів.

А.–...*Скоро діждемося живих лелек.*

— Не так-то й скоро.

— Та вже *циган продав кожуха*, – сміється дядько Себастьян...

(М. Стельмах. «Щедрий вечір».)

Б. Ще **треті півні не співали**. Ніхто ніде не гомонів... (Т. Шевченко. «Причинна».)

В.– Говорити далі чи звелиш **защити вуста?** (М. Стельмах. «Гуси-лебеді летять».)

У двох перших випадках виділені слова контексту «синонімічно підказують» відповідно наближення весни і передранішню пору, у третьому – антонімічно вказують на значення фразеологізму *защити вуста* – замовкнути. Методисти справедливо відзначають, що контекст формує в учнів навичку мовної здогадки, розвиває уміння самостійно знаходити значення фразеологізмів, особливо під час читання класичної літератури і під час самостійної роботи над текстами.

Звичайними повинні стати завдання на зразок: знайдіть у даних реченнях слова й словосполучення, що розкривають значення виділених фразеологізмів; поясніть значення фразеологізмів за допомогою контексту.

9. Контекстна етимологізація як прийом семантизації. Контекст часом з'ясовує умови виникнення звороту, натякає на них, а вчитель уже далі розгорне думку автора, базуючись на наукових працях. Ось діалог із «Великої рідні» М. Стельмаха:

— Як живеться, Дмитре?

— Як? Наше діло, казав циган, просте: ори, мели, їж.

За твердженням О. О. Потебні, виділена ідіома дійсно належить до сербських і українських оповідань про циганів: «Мужикові що?» – казав циган: «*Ори, мели, їж!*» – «А мені бити, кувати, варгани робити, на базар носити, та продавати, та дітей годувати!»

Часом уже художній текст етимологізує вираз.

10. Етимологізація як прийом семантизації. Це досить трудомісткий, але найбільш захоплюючий прийом семантизації, коли відповідаємо на питання «чому ми так говоримо?» Так, восьмикласники зустрічають у репліці Савки із комедії «Сто тисяч» І. Карпенка-Карого вираз *не полахливого десятка*: «Все ж і я *не полахливого десятка*, пішов би до нього [Жолудя] в гості у саме пекло...».

Застосовуються, звичайно, й інші прийоми семантизації, зокрема наочний спосіб – пояснення семантики фразеологізмів за допомогою їх зображень (малюнки, картини); визначення через вказівку на більш широке (родове) поняття тощо.

Свідоме й уміле використання учнями фразеологізмів, включення їх у зв'язне мовлення великою мірою залежать від умов, ряд яких учитель може регулювати; від вибору цілком визначених методичних шляхів, що ведуть фразеологізм до розуму школяра і перетворюють усталений вираз в активний засіб спілкування, вираження думки. Проаналізуємо основні з них.

1. Фразеологізми дитина починає засвоювати «з молоком матері». Відомі численні висловлювання кращих письменників, які вказували на своїх рідних як на джерело їхнього образного слова. Отже, учитель великою мірою вмів актуалізує вже засвоєне, уточнює, стилістично відтінює усно-народні влучні розсипи.

2. Важливим у навчальній роботі є створення учителем емоційного фону для сприймання того чи іншого виразу. В. О. Сухомлинський, наприклад, водив дітей до річки, до лісу: «Важко знайти слова, щоб передати безмежне багатство відтінків барв листя в тихі сонячні дні *«бабиного літа»*, особливо в сонячні

ранки після дощової або росяної ночі... У неділю в час «бабиного літа» ми йшли в поле спостерігати, як говорили підлітки, степову далину».

Так увіходить у свідомість і серце поняття «бабине літо». Природа допоможе дітям і під час емоційного сприйняття таких висловів, як *ні світ ні зоря, темний ліс, тихший води нижчий трави. Вранішню зорю краще спостерігати з вершини степового кургану, а з фразеологізмом горобина ніч* необхідно знайомити учнів після бурхливої грозової ночі та блискавиць.

Нам здається, що цей шлях збагачування учнівської фразеологічної палітри методистами практично не розкритий, а вчителями достатньо не враховується.

3. Важко переоцінити насичене фразеологізмами образне мовлення самого вчителя, його вміння творити, знайомити учнів із фразеологічними зразками. Звідси й вимоги до мовлення вчителя: воно повинне бути не тільки граматично довершеним, а й образно-емоційним, багатим на фразеологічні засоби – доречно вжитими й стилістично відграниченими.

Навіть просте аудіювання сприяє розвиткові фразеологічного мовлення учнів. Вони повинні чути фразеологізми: від дорослих, з уст батьків, слухаючи радіо, переглядаючи кінофільми, дивлячись телевізор і, звичайно, від учителя. Аудіювання сприяє формуванню навичок розпізнавання й виділення фразеологічних сполук у живому мовленні. Важливі при цьому форма й система запитань і завдань учителя. Вони зосереджують увагу учнів на фразеологічних одиницях, їх значенні, доречності вживання, на їх виділенні в мовленні шляхом особливого смислового наголошування і под.

4. Фразеологічний запас школярів великою мірою поповнюється й під час самостійного читання творів, яке сприяє візуальному, графічному запам'ятовуванню, усвідомленню способів уведення фразеологізмів до контексту. Із цим тісно пов'язані виписування, ведення фразеологічних словничків, зошита крилатих виразів (особливо в старших класах), щоденників і под.

5. Дуже корисне читання вголос фразеологічно насичених текстів

(уривків із творів), побудованих на усталених виразах, і спостереження над ними. Такий вид роботи ефективний насамперед у 5–8-х класах.

6. «Врізаються в пам'ять» ті фразеологізми, на яких учитель зосереджує увагу, логічно й емоційно виділяє. Уже в початкових класах, наприклад під час вивчення казок, діти запам'ятовують численні фольклорні вирази. Цьому сприяють навіть звичайні їх повторення в тексті казки, які діти охоче відтворюють.

Ось, наприклад, казка «Рукавичка». Тут багато разів повторюються сполуки *мишка-шкреботушка, жаба-скрекотушка, зайчик-лапанчик, лисичка-сестричка, вовчик-братик, ведмідь-набрід*.

Евфонічно опрацьовані в усній поезії народу, ці образи повторюються малюнками, стають їх мовно-фразеологічним надбанням. Уже в 5-й клас учні вступають із усталеними поетичними висловами *бичок-третьок, пан Коцький, коза-дереза, солом'яний бичок, хвостище-помелище, вода живуца і зцілюца, ні живий ні мертвий, нижче неба, вище землі*.

У казках, вміщених до підручників 5-го класу, зустрічаються вислови *земля-мати, було собі два брати – один убогий, а другий багатий («Мудра дівчина»); ні батька ні неньки, пішов собі по світу, бідна – лата на латі («Названий батько»)*. З багатьох інших казок учні знають і характерні їх усталені кінцівки: *стали вони жити в щасті та в згоді; от вам казка, а мені бубликів в'язка*.

Отже, кількаразове повторення виразів сприяє запам'ятовуванню.

7. Багато дає учням робота з прислів'ями та приказками, у яких сформульований віковий досвід народу. Прислів'я та приказки супроводжують учня усі одинадцять років навчання. Укладачі підручників практично завжди зупиняють увагу учнів на цьому жанрі. У 5-му класі вони навіть виділені в окремий розділ, розподілені за темами і добре методично опрацьовані. Пропонуються різні види робіт: дати заголовки до кожного розділу, сказати, які думки висловлені в прислів'ях про вітчизну, про дружбу, розказати про випадок у житті, до якого можна застосувати певне прислів'я, скласти усне

оповідання за прислів'ям тощо.

8. Особливий інтерес у дітей викликає відповідь на запитання «чому ми так говоримо?» Найкраще при цьому відштовхуватися од художніх текстів. Так, під час читання казки С. Васильченка «Золота діжа» п'ятикласники зустрічають усталене порівняння стоїш мов укопаний: *«Дід же скаже та й піде собі, а ти станеш, то й стоїш, мов укопаний, та й дивишся, і про все на світі забудеш – ніби справді заворожений»*. Цікаво, що й на сьогодні немає переконливого пояснення, як постав цей вираз.

Якомога цікавіше ми розкриємо образну основу виразу, тим краще засвоять його учні. Варто тільки твердо пам'ятати: бесіда про походження повинна органічно впливати з попереднього матеріалу.

9. Найбільш ефективні, звичайно, активні форми роботи: конструювання речень із фразеологізмами, написання оповідань за картиною і на основі власних спостережень, творів-роздумів, творів-мініатюр за фразеологізмом, добір потрібних виразів, переклади текстів із фразеологізмами, лінгвостилістичний аналіз окремих уривків художніх творів (найчастіше) або цілих творів (як правило, поезій), реферати на задану и довільно обрану учнем теми тощо.

Отже, як бачимо, наша мовна скарбниця сповнена всіляких готових думок, готових шаблонів, фраз, образів та зворотів, які також є багатим запасом матеріалів для новотворчості, для вираження нових думок і почуттів. У процесі функціонування фразеологізми з часом можуть оновлюватися, набувати нових значень, давати життя новому вислову, а також трансформуватися під пером майстрів слова. Виступаючи яскравим виражальним засобом мовного мистецтва, фразеологічні одиниці в той же час акумулюють знання про суспільство й природу, дають змогу побачити за ними початки української національної культури, засвідчують тісний зв'язок з матеріальним і духовним життям народу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бабенко О. Формування навичок творчої самостійності учнів під час вивчення фразеологізмів. *Рідна школа*. 2003. №5. С. 43–43.
2. Бабич Н. Д. Антонімія у фразеології східнослов'янських мов. *Українське мовознавство*. 1984. №12. С. 25–32.
3. Березюк Н. О. Слова, близькі за значенням (синоніми). Редагування тексту. Ознайомлення з фразеологізмами: урок української мови за технологією розвитку критичного мислення у 3-му класі. *Початкове навчання та виховання*. 2018. № 33. С. 16–18.
4. Білоноженко В. М., Гнатюк І. С. Функціонування та лексикографічна розробка українських фразеологізмів. Київ : Наукова думка, 1989. 155 с.
5. Бондаренко Н. Фразеологія. 5 клас. *Дивослово*. Київ, 2004. №9. С. 45–48.
6. Фразеологізми. Багатозначність, синонімія й антонімія фразеологізмів : урок української мови. *Бібліотечка Дивослова*. 2018. № 7/8. С. 52–53.
7. Харченко Н. Г. Інтерактивні форми та методи роботи з фразеологізмами у вивченні морфології : матеріали до уроку української мови. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2015. № 16/18. С. 2–7.
8. Черевко І. Фразеологічні дослідження: здобутки й упущення. *Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія. Мовознавство*. 2004. Вип.2 (12). С. 60–69.